ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТИЛЮ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ XIX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

TRENDS OF SPECIALISTS TRAINING IN THE FIELD OF ARTISTIC TEXTILES IN THE TERRITORY OF UKRAINE IN THE XIX – EARLY XXI CENTURIES

Пропоновану розвідку присвячено проблемі підготовки майстрів галузі художнього текстилю на території України XIX – початку XXI століття. Висвітлення питання проведено автором на прикладі становлення навчання ткачів-ремісників в одному з провідних осередків вітчизняного традиційного декоративно-прикладного мистецтва в досліджуваний період – народному візерунковому переборному ткацтву в місті Кролевець Роменського повіту.

Простежено історичні віхи становлення єдиного навчального закладу художньо-ремісничої освіти в Північно-Східній Україні, котрий не припинив діяльності до сьогодні, попри зміни назв, статусу й підпорядкування. Показано здійснення низки заходів у сфері формальної та неформальної освіти з метою актуалізації позитивного досвіду навчання фахівців художнього текстилю (ткачів, вишивальниць) на Кролевеччині. З'ясовано роль першого та єдиного у світі Музею кролевецького ткацтва в популяризації традиційного ткацтва, актуалізації необхідності збереження феномену кролевецького рушника та здійснення заходів з удосконалення фахової підготовки молодих майстрів ткацтва. Установлено, що нині в державному професійно-технічному навчальному закладі «Кролевецьке вище професійне училище» працюють і передають свій досвід чотири майстрині художнього ткацтва, котрі є членами Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Виявлено свідчення високого професіоналізму викладачів училища з фахових дисциплін, котрі є активними учасниками науково-практичних конференцій з проблем розвитку освіти й мистецтва в Україні, Всеукраїнських фестивалів, конкурсів, ярмарок, виставок, майстер-класів з народної творчості. Їхні творчі роботи є окрасою провідних музеїв художнього та краєзнавчого профілю й музею Академії педагогічних наук України. Константовано, що у 2013 році ткані кролевецькі рушники занесено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Ключові слова: декоративне мистецтво, заклади художньо-ремісничої освіти,

навчання майстрів традиційного візерункового кролевецького ткацтва.

The proposed study is devoted to the issue of training masters in the field of artistic textiles in the territory of Ukraine in the XIX – early XXI centuries. The issue was covered by the author on the example of formation of weavers-artisans training in one of the leading centers of national traditional decorative and applied art during the studied period – folk pattern weaving in the town of Krolevets, Romny county.

Historical milestones of formation of the only education institution of arts and crafts education in North-Eastern Ukraine have been traced, which has not ceased its activities to this day despite the change of titles, status and subordination. Implementation of a number of measures in the field of formal and non-formal education is shown in order to actualize positive experience of training specialists in artistic textiles (weavers, embroiderers) in Krolevets region. The role of the first and only in the world Museum of Krolevets weaving in the promotion of traditional weaving, actualization of the need to preserve the phenomenon of Krolevets towel and implementation of measures to improve professional training of young weaving masters has been clarified. It is established that four craftsmen of art weaving, who are members of the National Union of Masters of Folk Art of Ukraine, are currently working and transferring their experience at the state vocational-technical education institution "Krolevets Higher Professional School". Evidence of high professionalism of teachers of the school in professional disciplines who are active participants of scientific and practical conferences on the issues of education and art development in Ukraine, All-Ukrainian festivals, competitions, fairs, exhibitions, workshops on folk art has been revealed. Their creative works decorate leading museums of the art and local lore profile and museum of Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. It is stated that in 2013 woven towels from Krolevets were included in the National list of elements of intangible cultural heritage of Ukraine.

Key words: decorative art, institutions of arts and crafts education, training of masters of traditional pattern Krolevets weaving.

УДК 377/378.09:74/75(477) «18/193»
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-1.6>

Никифоров А.М.,

канд. пед. наук, скульптор,
незалежна професійна діяльність

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сучасному етапі національного піднесення, що відбувається в незалежній Україні, актуальність дослідження історії розвитку навчання декоративного мистецтва в історії розвитку художньо-ремісничої освіти зумовлена поглибленням інтересу суспільства до вивчення вітчизняної культурно-мистецької спадщини, вагомим складником якої є галузь традиційного художнього ткацтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення історії розвитку художнього ткацтва відбувалося в контексті дослідження дотичних проблем, як-от: історії розвитку декоративного

мистецтва України (Л. Андрушко, Є. Антонович, О. Боряк, Т. Кара-Васильєва, Т. Ніколаєва); особливостей орнаментики ткацтва (В. Донченко-Хмара, М. Калюк, Є. Кочерженко, С. Найдено, М. Чумаченко, І. Яніна); використання теми кролевецького ткацтва в навчально-виховному процесі (О. Власюк, А. Гаврилюк, О. Гулей, О. Ковальов, Л. Минтус, Г. Ніжнік, Л. Сєрих, І. Пурига) та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства в Україні багато праць вітчизняних науковців присвячено проблемам навчання й виховання засобами традиційного декоративного

мистецтва, проте питання підготовки фахівців сфери художнього текстилю на теренах України в історичній ретроспективі й досі є недостатньо вивченим з позиції історико-педагогічного пізнання.

Мета статті – виявити й проаналізувати основні тенденції підготовки фахівців галузі художнього текстилю в закладах художньо-ремісничої освіти XIX – початку XX століття на території України задля актуалізації позитивного історичного досвіду навчання народних ремесел у сучасному культурно-освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Провідним осередком розвитку художнього ткацтва від XIX століття на теренах Північно-Східної України є місто Кролевець Роменського повіту (нині Сумської області). Варто підкреслити, що школа художнього ткацтва в Кролевці – єдиний навчальний заклад художньо-ремісничої освіти в досліджуваному регіоні, що не припинив діяльності до нашого часу, попри зміни статусу, підпорядкування й офіційних назв. Зазначимо, що з розвитком ткацтва в післяреволюційний період (від 1917 року), створенням у місті Кролевці фабрики художнього ткацтва виникла потреба в підготовці більш кваліфікованих працівників, тому в 1928 році на основі ремісничої школи організовано технікум художніх промислів [6] з відділами художньо-декоративного ткацтва, художньої вишивки, килимарства. За роки війни (1941–1945) технікум було повністю зруйновано, проте завдяки ентузіазму випускників заклад відбудовано в післявоєнний період [14]. Реорганізація технікуму відбулася в 1959 році, тоді ж його перейменували в Кролевецьке професійно-технічне училище художнього ткацтва [6]. Оскільки заяви підприємств перевищували реальну кількість випускників, значно підвищилися й вимоги до підготовки майстрів художнього ткацтва, килимарства, розпису тканин, кравецької справи. У зв'язку з цим навчальні плани та програми фахових дисциплін, які розробляв колектив закладу, проходили процедуру затвердження в Українській промисловій раді й Міністерстві місцевої промисловості [5].

Важливою віхою в розвитку Кролевецького училища було будівництво нового навчального комплексу (1978–1983), розрахованого на сімсот двадцять місць, що значно покращило матеріальну базу й організаційні умови проведення навчального процесу в закладі.

У 2002 році училище отримало статус вищого професійного училища (ВПУ № 23) і заклад було зараховано до складу навчально-науково-виробничого комплексу Київського національного університету технологій і дизайну. Завдяки цьому факту та за ініціативи училища професію «ткач» доповнено статусом художньої сфери - «ткач ручного художнього ткацтва» [4]. Отже, бажаючи отримати можливість здобути професійну освіту ткача за кваліфікацією художнього спрямування.

Від 2004 року на базі Кролевецького ВПУ № 23 відкрито експериментальний педагогічний майданчик. На чолі з Інститутом педагогіки і психології професійної освіти АПН України Кролевецьке ВПУ працює над розробленням і впровадженням державних стандартів професії «ткач ручного художнього ткацтва» та (від 2006 року) «кравець; вишивальниця». Паралельно розпочато апробацію державних стандартів відповідно до започаткованих професій.

Від 2008 року Кролевецьке ВПУ № 23 перейменовано в Державний професійно-технічний навчальний заклад «Кролевецьке державне вище професійне училище» (ДПТНЗ «Кролевецьке ВПУ»), що вказує на посилення нормативно-правового підґрунтя підготовки майстрів ткацького виробництва. Аналіз літературних джерел і нормативних документів дав змогу встановити, що у 2010 році колективом училища розроблені робочі навчальні плани підвищеного розряду – на III ступінь підготовки фахівців художнього текстилю за професією «ткач ручного художнього ткацтва», так удосконалено методичну основу навчально-виховного процесу в училищі [15]. Важливо означити той факт, що у 2012 році ДПТНЗ «Кролевецьке ВПУ» отримав дозвіл на здійснення освітньої діяльності за рівнем повної загальної середньої освіти до 2022 року, що значно розширило змістове наповнення навчально-педагогічного процесу.

Важливо вказати, що провідні діячі Північно-Східної України, освітяни, митці, мистецтвознавці намагаються привернути увагу до занепаду культурно-освітніх осередків народних ремесел [7] і пропонують своє бачення виходу із ситуації, що склалася. Наприклад, С. Тягнирядно задля відродження кролевецького рушника пропонує створити благодійний фонд «Відродження духовності Кролевеччини», започаткувати творчі проекти Кролевецької громадської районної організації «Центр українознавства ГІДНІСТЬ» [13]. Доцільно наголосити, що заклади неформальної освіти долучилися до підтримки й популяризації кролевецького ткацтва. Так, у загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладах міста Кролевця, зокрема, у Центрі розвитку дитини проводяться факультативні заняття, створюються й реалізуються краєзнавчі проекти. Наприклад, у загальноосвітній школі № 5 м. Кролевця у 2018 році здійснено освітньо-творчий проект під назвою «Хлопчик, який хотів навчитися ткати кролевецький рушник» [11]. Цікава, на наш погляд, осучаснена назва мистецтва кролевецького ткацтва за версією І. Батирєвої «Тканий бренд з Полісся» [1]. Отже, здійснюється актуалізація досвіду навчання декоративного мистецтва XIX – початку XX століття у варіаціях неформальної освіти сучасних загальноосвітніх закладів і закладів дошкільної освіти.

Новий етап популяризації кралевецького ткацтва розпочався з відкриттям першого та єдиного у світі Музею кралевецького ткацтва (2011). Як зазначила Г. Ніжнік, директор згаданого Музею, на нинішньому етапі розвитку суспільства в Україні актуалізуються процеси відродження традиційного декоративно-прикладного мистецтва, що супроводжуються необхідністю охорони нематеріальної культурної спадщини, елементом якої є кралевецькі ткани рушники. Носіями, зберігачами й продовжувачами традицій народного художнього ткацтва є викладачі ДПТНЗ «Кралевецького ВПУ» [8]. Сьогодні в закладі працюють чотири майстрині-ткалі, які є членами Національної спілки майстрів народного мистецтва України та передають свій досвід молодим ткачам. Їхні вироби експонуються в багатьох вітчизняних художніх і краєзнавчих музеях, у музеї Академії педагогічних наук України [10]. Усе вищезазначене свідчить про високий професіоналізм майстрів-викладачів фахових дисциплін.

Доцільно вказати, що нині кралевецьке переборне візерункове ткацтво отримало статус нематеріальної культурної спадщини (НКС) України: кралевецькі рушники у 2013 році зареєстровані в Національному списку НКС України [3].

Варто звернути увагу на те, що в Кралевці проходять Всеукраїнські та Міжнародні наукові конференції, присвячені відродженню народних промислів. Викладачі Кралевецького ВПУ, народні майстри та науковці провадять дослідження кралевецького ткацтва, беруть активну участь у роботі наукових заходів. Доказом цьому є публікації збірник матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів: міжнародних – «Культурна спадщина України: сталий розвиток і національна безпека» [9], «Імплементція Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи» [10]; Всеукраїнських щорічних за темою: «Збереження й популяризація традиційних ремесел: культурні практики». Зазначимо, що робота вказаних конференцій традиційно проходить на базі Музею кралевецького ткацтва. Зауважимо, що старовинні й сучасні зразки кралевецького ткацтва (яка становить понад дві тисячі вісімсот одиниць) унаочнює навчальний матеріал, що сприяє вдосконаленню підготовки кваліфікованих майстрів кралевецького ткацтва за напрямками:

- вивчення теоретичних основ кралевецького візерункового ткацтва (символіки орнаментативної, кольоросполучення традиційних мотивів, композивання, домінуючих мотивів);
- оволодіння техніками кралевецького переборного ткацтва (виконання елементів ткацтва XIX – початку XX століття в практичній роботі, удосконалення роботи на ремізному ткацькому верстаті).

Варто також наголосити, що зміст навчальної програми підготовки ткача Кралевецького ВПУ

базується на досвіді навчання традиційного ткацтва, що вказує на життєздатність інституційних форм навчання художнього ткацтва України XIX – початку XX століття в теорії і практиці сучасної освіти. У цьому контексті варто вказати на розробки Л. Серих, яка пропонує використовувати кралевецьке візерункове ткацтво на уроках художньо-естетичного циклу в загальноосвітніх школах [12]. Отже, запроваджувати історичний досвід навчання елементів народного художнього текстилю в сучасних інституційних формах навчання.

Висновки. Під час проведення історико-педагогічного дослідження виявлено провідні тенденції навчання фахівців галузі художнього текстилю на теренах північно-східної України XIX – XX століття, що значно активізувалися в сучасних умовах розвитку суспільства:

- зміцнення нормативно-правового підґрунтя підготовки майстрів ткацького виробництва;
- удосконалення організаційно-методичних засад навчально-виховного процесу підготовки фахівців художнього текстилю;
- розширення змістового наповнення навчально-педагогічного процесу у сфері фахової підготовки майстрів художнього текстилю;
- здійснення актуалізації прогресивного досвіду навчання художнього ткацтва XIX – початку XX століття в позаінституційних формах діяльності сучасних загальноосвітніх закладів і закладів дошкільної освіти;
- запровадження позитивного історичного досвіду навчання елементів народного художнього текстилю інституційних форм навчання в сучасних закладах художньо-ремісничої освіти.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо у виявленні провідних тенденцій використання позитивного історичного досвіду підготовки фахівців художньої кераміки на теренах підросійської України XIX століття в сучасних умовах розвитку вітчизняної мистецької освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Батирєва І. Автентична Україна. Кралевецьке переборне ткацтво. 2017-2019. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/kroleveckij-tkanij-rusnik>.
2. Державний професійно-технічний навчальний заклад «Кралевецьке вище професійне училище», 2020. URL: <http://istoriya.soippo.edu.ua/index.php?title=>.
3. Гаврилюк А.М. Кралевецьке переборне ткацтво – елемент нематеріальної культурної спадщини: синергетична взаємодія владних структур в умовах децентралізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2 (17). С. 153–159.
4. Дудар І.П. Історія кралевецького рушникового ткацтва XIX – XX століття. Київ: ТОВ «Офіс-Центр», 2008. 74 с.
5. Дудар І.П. Виставки виробів артілі «Відродження». *Кралевецький вісник*. 1999. № 15. С. 2–3.
6. Карась А.І. Кралевецьке ткацтво / наук. ред. О.О. Борjak. Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. 100 с.

7. Кочерженко Є.І. Втрачаємо кролевецький рушник. *Ярмарок*. 2008. № 20. С. 1–2.
8. Музей Кролевецького ткацтва, 2019. URL: http://krolkultura.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=104&Itemid=83.
9. Найдено С.М. Техніки ручного перебірного ткацтва в кролевецьких рушниках. *Культурна спадщина України: сталий розвиток і національна безпека* : матер. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 квітня 2017. Київ : НАККМ, 2017. Т. 1. С. 228–234.
10. Пурига І.О. Кролевецький тканий рушник – нематеріальна культурна спадщина Сумщини. *Імплементація Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи* : матер. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 грудня 2016 року. Київ : НАККМ, 2016. С. 82–85.
11. Пурига І.О. Кролевецькі рушники: історія, семантика, технологія. Суми : Територія. 2018. 40 с.
12. Сєрих Л.В. Кролевецьке візерункове ткацтво. *Мистецтво в школі*. 2010. № 7 (19). С. 41–46.
13. Тягнирядно С.М. Задля відродження кролевецького рушника. *Кролевецький вісник*. 2005. № 6. С. 2–3.
14. Шевченко Л.П. Соціалістичний побут і культура ткачів художньо-промислової артілі імені 20-річчя Жовтневої революції (м. Кролевець) : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1954. 345 с.
15. Юдін М.М. Сумщина культурно-мистецька : навчально-методичний посібник. 2-ге вид. Суми : Мрія, 2018. 240 с.